

Archeologische Waardenkaart
gemeente Woensdrecht
2018

Gemeente *Woensdrecht*

De archeologische waardenkaart van de gemeente Woensdrecht

De aanleiding tot het opstellen van deze kaart

De actuele archeologische waardenkaart voor de gemeente Woensdrecht is onderdeel van het nieuwe Erfgoedbeleid van de gemeente. De kaart geeft een overzicht van de gebieden binnen de gemeente waar in de bodem archeologische resten aanwezig kunnen zijn. De wet op de Archeologische Monumentenzorg en de wet Ruimtelijke Ordening, binnen afzienbare tijd gecombineerd in de Omgevingswet, vereisen sinds 2007 van gemeenten dat zij archeologische waarden meewegen in de ruimtelijke planvorming. Deze waarden dienen vertaald te worden in de bestemmingsplannen. Gemeenten kunnen zelf bepalen welke gebieden op welke wijze onderzoeksplichtig zijn, mits dit vastgelegd is in een beleidsplan en indien er een archeologische waardenkaart als basis aanwezig is. Vóór 2010 was alleen de nationale Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) beschikbaar als bron voor de kennis van de archeologische terreinen. Deze had echter absoluut niet het gewenste detailniveau. Ook de provinciale kaarten waren te grofschalig.

In 2010 heeft de gemeente Woensdrecht een gemeentelijke waardenkaart laten opstellen door het bedrijf IDDS Archeologie te Noordwijk. Deze kaart werd in 2011 voltooid, maar werd nooit door de gemeenteraad vastgesteld en in het beleid van de gemeente verankerd.

Sinds 2008 werkt de gemeentelijk archeoloog van Bergen op Zoom als adviseur archeologie voor de gemeente Woensdrecht. Het ontbreken van een eigen archeologiebeleid betekende dat in verreweg de meeste bestemmingsplannen nog de informatie van de IKAW verwerkt was. Dit leidde in sommige gevallen tot merkwaardige situaties waarbij het advies, hoe om te gaan met archeologische waarden in ruimtelijke plannen, niet overeenkwam met de voorschriften in de bestemmingsplannen. Daarnaast veroorzaakte het ook een zeker risico voor de gemeente. Immers, wanneer een initiatiefnemer van een ruimtelijke ontwikkeling op basis van het bestemmingsplan geen onderzoek hoefde te laten doen, maar er tijdens het grondwerk toch archeologische resten gevonden zouden worden, zou er sprake zijn van een toevalsvondst. In de monumentenwet, artikel 53, is geregeld dat toevalsvondsten altijd bij de gemeente gemeld moeten worden, waarna onderzoek alsnog noodzakelijk is. Op dat moment ligt het financiële risico (onderzoekskosten, vertraging van de bouw) bij de gemeente en niet bij de initiatiefnemer. De gemeente had immers moeten weten (op basis van een actuele archeologische kaart) dat er een kans bestond op het aantreffen van archeologische resten.

In 2016 heeft de adviseur van de gemeente een nieuwe inventarisatie uitgevoerd voor de actualisatie van het Bestemmingsplan Buitengebied Woensdrecht. Dit leidde tot een sterk gewijzigd kaartbeeld ten opzichte van de eerdere kaart van IDDS. De oorzaak hiervan is het gewijzigde inzicht in de landschapshistorie van Woensdrecht, alsook de resultaten van diverse onderzoeken die sinds 2012 uitgevoerd zijn. Het bestemmingsplan Buitengebied dekt ruim $\frac{3}{4}$ van het totale gemeentelijke oppervlak, zodat in feite een compleet nieuwe visie op de verspreiding van de archeologische waarden ontstond. Het is uiteraard niet goed wanneer twee sterk afwijkende kaarten naast elkaar bestaan. De totstandkoming van het nieuwe Erfgoedbeleid vormde dan ook een mooi startmoment om de gemeentelijke archeologische waardenkaart grondig te herzien.

De waardenkaart is de drager van de informatie over de archeologische waarden in de gemeenten. Dit is vertaald in 'trekansen' of 'verwachtingen' over het al of niet aantreffen van archeologische sporen in

de ondergrond. Deze waarden worden integraal overgenomen in de diverse bestemmingsplannen, met de dubbelbestemming archeologie. Hieraan zijn voorschriften gekoppeld met betrekking tot graafactiviteiten die de archeologische waarden kunnen vernietigen.

Het Erfgoedbeleid is het kader, waarin de omgang met de archeologische waarden geregeld wordt. Het is immers niet de bedoeling om elk spoor van Paleolithicum tot 1950 op te graven. Het Erfgoedbeleid benoemt zogenaamde *onderzoeksspeerpunten*, dat zijn typische soorten van archeologische resten in bepaalde perioden, die belangrijk zijn voor de kennis van de historie van Woensdrecht, of die belangrijk zijn voor de 'beleving' van het erfgoed door de inwoners.

Belangrijk zijn ook de regels of criteria, waarbij onderzoek noodzakelijk is. Wanneer archeologische sporen diep (meer dan 2 meter) in de ondergrond verborgen zitten, kan in veel gevallen een bouwplan zonder onderkeldering gewoon doorgang vinden. Terreinen kunnen ook zo bijzonder waardevolle archeologie bevatten, dat we die het liefst onaangetast in de bodem laten zitten. Dat is ook het uitgangspunt van het Europese *Verdrag van Valetta*: laat archeologische resten, mits ze niet bedreigd worden door erosie (hetzij menselijk hetzij natuurlijk), in de grond zitten voor toekomstige generaties. Ruimtelijke ingrepen kunnen dan eventueel plaatsvinden door 'archeologie-vriendelijk' bouwen, op een zodanige manier dat de kwetsbare oppervlakken gespaard blijven.

Bij het bepalen van regels omtrent het al of niet verplichten van archeologisch onderzoek, wordt ook gekeken naar aansluiting op soortgelijke gebieden in de buurgemeenten. Archeologische gebieden dienen op elkaar aan te sluiten en idealiter zijn er geen grote onderlinge verschillen in de criteria van onderzoeksplicht tussen de buurgemeenten.

Een archeologische waardenkaart is in feite nooit een *statisch* instrument, omdat nieuw onderzoek bij ruimtelijke ontwikkelingen steeds tot nieuwe informatie leidt. Reeds onderzochte gebieden verdwijnen van de kaart zodat er bij nieuwe ruimtelijke ingrepen niet opnieuw een onderzoeksplicht geldt.

Toevalsvondsten in archeologisch voorheen 'lege' gebieden zouden kunnen leiden tot het opwaarderen naar een archeologisch terrein. De waardenkaart moet dus liefst elk jaar 'ververst' worden.

De gebruikte methodiek

Bij het opstellen van een archeologische waardenkaart wordt gekeken naar de kans op het aantreffen van sporen uit diverse perioden. Deze kans is sterk afhankelijk van het type landschap, bodems en waterhuishouding. Voor de prehistorie, toen de mens nog geen vaste verblijfplaats had maar vanuit tijdelijke kampementen rondtrok op zoek naar jachtbuit, waren vooral gronden met een rijke fauna aantrekkelijk. Van belang zijn dan de zogenaamde gradiënten, dat zijn gebieden met een overgang tussen verschillende landschappen, zoals hoge zandgronden die grensden aan lage veengronden, vennen en meren. Of de overgang van bosrijke gebieden naar beekdalen.

Vanaf het Neolithicum begint de mens afhankelijk te worden van landbouw en vestigt zich dan in boerderijen. Men bewerkt het land tot dit is uitgeput en verplaatst dan de boerderij naar een geschiktere plaats. Veel bos werd gekapt om akkergrond te creëren. Uiteraard waren niet alle gronden geschikt voor akkerbouw. Droge stuifzanden waren ongeschikt, evenals gronden met een ondiepe kleilaag die het water vasthield. Zij waren te droog of te nat. Ook de uitgestrekte vennen waarmee West-Brabant sinds het mesolithicum was bedekt, was ongeschikt voor vestiging. Wel waren de randen van het veen in zekere mate geschikt als akkergrond, bijvoorbeeld voor roggeteelt.

Vanaf de middeleeuwen wordt de veeteelt belangrijk. Veel landschappen degradeerden tot heide waar schapen in geweid werden. Ook werden nu voor het eerst sinds de Romeinse tijd schrale gronden

bemest met heideplaggen, bosstrooisel en stalmest uit de boerderijen. In de relatief vruchtbare gebieden ontstond een fijnmazig landschap van kleine akkers, omgeven door houtwallen. De beekdalen, rijk aan riet, waren belangrijk voor de hooiproductie.

In de late middeleeuwen werden de tot dan toe onbelangrijke venen plotseling waardevol voor het winnen van turf. Het veen werd vanaf de 13de eeuw op grote schaal, bijna industriematisch, afgegraven. Hiervan resteren bijvoorbeeld nog turfvaarten en vennen.

De resterende grond, rijk aan vennen en meren, bleef aanvankelijk ongebruikt maar werd vanaf de 14de eeuw vanuit de randzones opnieuw in cultuur gebracht. Dit ging aanvankelijk langzaam vanwege de onvruchtbare bodems. Pas de introductie van kunstmest in de 19de eeuw versnelde dit proces.

Ook de klei, die van nature in dikke ondiepe lagen bereikbaar was, werd vanaf de 13de eeuw uitgedolven door de pottenbakkers en baksteenfabrikanten. Dit duurde tot het begin van de 20ste eeuw.

Bronnen voor de bestudering van het historische landschap zijn de geomorfologische kaart, de bodemkaart, hoogtekaarten en kaarten met de grondwatertrappen. Daarnaast zijn de historische gegevens (met name vanaf de middeleeuwen) belangrijk. Voor ons studiegebied zijn er in de 18de eeuw de eerste gedetailleerde kaarten beschikbaar. Samen met de topografische en kadastrale kaarten geven ze een indruk van de ontwikkeling van het landschap gedurende de laatste twee eeuwen.

In de volgende twee paragrafen worden de belangrijkste twee kennisbronnen, het landschap en de historie van het studiegebied belicht.

I. Het landschap

Een groot deel van de gemeente Woensdrecht ligt op de Brabantse Wal. Dat is een moderne naam voor de geologische steilrand die zich uitstrekt van Halsteren/Lepelstraat tot Kalmthout in België. De steilrand maakt deel uit van pleistoceen zand-Brabant, maar de westelijk daarvan gelegen polders maken deel uit van het holocene Scheldedal en bestaan vooral uit klei en veen. Het landschap is een van de meest gevarieerde van Nederland: vlakke kleipolders met het restant van de oude verzande Scheldeloop, de steilrand met de dorpen Ossendrecht en Woensdrecht, een gordel van vlakke zandgronden die rijk is aan vennen en meren, en tenslotte het uitgestrekte boslandschap op de stuifduinen aan de oostzijde. Ten oosten van Huijbergen ligt nog een ander landschap: het oude veengebied dat nu voornamelijk uit akkerland bestaat.

De ondergrond wordt gevormd door vroegpleistocene rivierafzettingen van zand en klei, de Formatie van Waalre. Deze is 1,5 tot 2 miljoen jaar oud. De klei die bij het Laagpakket van Tegelen hoort, is in veel opzichten erg belangrijk voor het studiegebied.

De steilrand werd vroeger verklaard als een klifkust van de zee tijdens het Eemien, maar dit is onjuist gebleken. Ook de verklaring dat de zandrandsrand werd uitgesleten door de voorloper van de Rupel is weinig bevredigend. Eerder is de rand een resultaat van de opheffing van het Brabantse massief, dus een tectonische werking, waarvan een kleine 'rimpel' in de diepe ondergrond mogelijk nog een getuige is. Ten westen van de steilrand duikt het pleistocene zand meer dan 10 meter onder het maaiveld en wordt er door jongere afzettingen bedekt. Door de inwerking van de oer-Schelde werd de rand geleidelijk steiler. De rand heeft een typisch rafelige vorm doordat oude smeltwaterstromen er diepe dalen in uitsleten. Dit zijn thans meestal droogdalen. Grote delen zijn geomorfologisch ingedeeld als 'afbraakwanden'. Door erosie accumuleerde zand aan de voet van de helling, een verschijnsel dat bij opgravingen in Borgvliet bij Bergen op Zoom is waargenomen. De oude nederzettingen lagen op dit afgeschoven zand.

Op het einde van de laatste ijstijd (Weichselien) heerste een droog klimaat waarin veel zand door de

wind werd uitgeblazen en verplaatst. Het zand werd in de vorm van dekzand afgezet op de oudere ondergrond (Formatie van Boxtel). Het meeste zand bestaat uit Jong-Dekzand II uit de zeer koude Jonge-Dryas periode (ca. 13.000-11.700 jaar geleden). Veel stuifzand is afkomstig van het toen nog droge Scheldedal en vormde een groot rivierduin op de steilrand. Maar er werd ook zand geërodeerd van de rand, waardoor de oudere klei aan het oppervlak kwam, zoals bij Halsteren, Borgvliet en Hoogerheide. Ook in het vlakke gebied ten oosten van de steilrand werd veel zand in oostelijke richting verplaatst en neergelegd in de vorm van een serie fraaie paraboolduinen. Deze duinen zijn thans geheel bebost en vormen een gordel van Halsteren tot Kalmthout. Bij Halsteren is die minder dan 100 meter breed en Bij Kalmthout meer dan 3 kilometer. Tussen de steilrand en de paraboolduinen ontstond een tamelijk vlak landschap dat geomorfologisch tot de dekzandwellingen gerekend wordt. De dikke stuifzandpakketten in combinatie met de ondiepe klei maken dit landschap bijzonder onvruchtbaar en ongeschikt voor cultivatie.

De steilrand vormt nu een waterscheiding met een opmerkelijke hydrologie. De ondiepe kleilagen houden het water vast waardoor er schijngrondwater optreedt. Juist de hoogste toppen op de rand, zoals in Bergen op Zoom, Halsteren en Hoogerheide, zijn het natst. De lager gelegen delen op de flanken van de steilrand zijn juist droger. Daar waar de kleilagen afbreken kan het water wegstromen maar wordt onder aan de rand weer vastgehouden door dezelfde kleilagen. Hierdoor treedt op veel plaatsen onder aan de rand kwel op.

In de warmere periode van het vroege holoceen steeg de grondwaterspiegel. In de natte delen van het landschap, met name de komvormige laagten met de Tegelenklei in de ondergrond, werd op grote schaal veen gevormd. Door onderzoek is bekend dat het veen al in het Mesolithicum begon te groeien. Het vulde eerst de laagten, maar groeide daarna ook over de hogere delen van het landschap. Men heeft geprobeerd om de oorspronkelijke veenbedekking van West-Brabant te reconstrueren op basis van (voornamelijk) historische bronnen over de turfwinning vanaf de 13de eeuw. Door archeologisch onderzoek van de laatste jaren wordt duidelijk dat het landschap ooit zeer nat was en dat er mogelijk meer veen was dan aanvankelijk werd gedacht. Het licht golvende landschap tussen de steilrand en de paraboolduinen is een typisch gebied dat vroeger zeer nat geweest moet zijn. Op de oudste kaarten van dit gebied (uit de late 18de eeuw) zijn grote aantallen vennen en meren afgebeeld, afgewisseld door heide. Deze heide is niet, zoals elders vaak het geval is, het resultaat van houtkap in de middeleeuwen, maar natuurlijke heide aan de rand van een waterrijke zone.

In het zuiden van het plangebied bij Putte, is aanwijsbaar een veenrijk gebied geweest. Dit is goed herkenbaar in de planmatig aangelegde strokenverkaveling op oude kaarten. Het gebied sluit aan bij de veenlandschappen van Hoevenen en Stabroek. Vanaf het midden van de 13de eeuw werd het veen grootschalig voor turfwinning uitgegraven. Uiteindelijk verdween het hele veenlandschap.

Een laatste fase van zandverstuivingen dateert van omstreeks 1000 jaar geleden. Deze werd deels door de mens veroorzaakt (het verwijderen van vegetatie op ouder stuifzand, zoals bij het steken van heideplaggen). Deze afzettingen behoren tot het Jonge Stuifzand. Pas vanaf de 19de eeuw is het heidelandschap door de aanleg van sloten ontwaterd en geleidelijk in weide- en akkerland omgevormd. De paraboolduinen werden in de 18de en 19de eeuw massaal met naaldhout beplant voor de houtproductie en om het stuiven te beteugelen, en werden zo voor verdere erosie gefixeerd.

De polderzone ten westen van de steilrand wordt gekenmerkt door jonge kleiafzettingen (tot zelfs de 17de eeuw) op ouder veen (Formatie van Naaldwijk). Het veen werd er vanaf de 13de eeuw gewonnen voor de turfproductie. In het veen stroomde de rivier de Schelde. Die is in de loop van de Late Middeleeuwen verzand en nu alleen nog als een relict aanwezig (Agger). Aan de voet van de steilrand golft de onderliggende pleistocene bodem soms dicht aan het oppervlak, zoals bij Ossendrecht. Deze

plaatsen waren zeer geschikt voor bewoning.

Samengevat wordt het landschap van het studiegebied gekenmerkt door een zeer dynamische ontwikkeling. Het oorspronkelijk 'hoge' landschap van stuifduinen, vennen en veenkussens is ofwel afgegraven of met bos bedekt. Het 'lage' landschap van het Scheldedal was ooit volledig met veen bedekt. Dit werd grotendeels uitgemoerd, waarna het overstroomde en vervolgens weer verlandde door inpolderingen.

II. Bewoningsgeschiedenis

De vroegste sporen van menselijke aanwezigheid bestaan doorgaans uit vuurstenen artefacten van tijdelijke jachtkampen. De oudste daarvan zijn gevonden bij de Leuvense Beek in Putte en dateren nog uit het Midden-Paleolithicum. Iets jonger zijn de Mesolithische vondsten van de Meersche Duinen ten oosten van Ossendrecht en bij de Huijbergse Weg bij Hoogerheide. Deze vondsten zijn echter gering in aantal en het is niet duidelijk of ze getuigen van een jachtkamp ter plaatse, of dat ze zijn verplaatst, bijvoorbeeld door ploegen of anderszins.

In het Neolithicum vond de overgang plaats naar een sedentaire bewoning met akkerbouw en veeteelt. In de daaropvolgende Bronstijd en IJzertijd werden metalen werktuigen geïntroduceerd. In deze perioden nam de bevolkingsgroei sterk toe. Het is echter opmerkelijk dat er in de gemeente Woensdrecht tot op heden vrijwel geen sporen van bewoning gevonden zijn, ouder dan middeleeuwen. Dit hangt ongetwijfeld samen met de uitgestrekte onvruchtbare stuifzandvlakten.

Alleen ten westen van Woensdrecht, aan de Rijzendeweg, zijn fragmenten van IJzertijd aardewerk en spinklosjes gevonden. Ook uit de Romeinse tijd zijn de sporen bijzonder schaars. Ze zijn bekend van de vindplaats ten westen van de Rijzendeweg en van de Tuinstraat te Woensdrecht, en mogelijk ook van de Aanwas te Ossendrecht. De vindplaatsen Rijzendeweg en Aanwas liggen beide aan de voet van de steilrand.

Uit de Vroege Middeleeuwen is een grote vindplaats bekend van dezelfde locatie Rijzendeweg. Deze dateert uit de Merovingische en Karolingische periode. De vondsten bestaan volledig uit import aardewerk uit het Rijnland en getuigen van een nauw contact met handelsplaatsen zoals Dorestad. De locatie van de vindplaats is interessant en lijkt op de even oude vindplaatsen ten westen van de steilrand bij Halsteren (Oud Beijmoerpolder) en bij Bergen op Zoom (Kijk in de Pot). In die tijd was de Schelde blijkbaar belangrijk als transportroute. Tot op heden zijn er geen vroegmiddeleeuwse vindplaatsen bekend boven op of ten oosten van de steilrand.

In de 12de en 13de eeuw ontstonden de huidige dorpen. Woensdrecht en Ossendrecht zijn de oudste in het gebied. Hun naam wijst op een overzetveer of doorwaadbare plaats over de Schelde. Ze bestonden al in de 12de eeuw, toen de omgeving binnen de invloedssfeer kwam van de heren van Breda. Over vroegere allodiale bezittingen is vrijwel niets bekend.

Het uiterste noorden van het studiegebied maakte deel uit van de heerlijkheid Noordgeest, dat uit verspreide boerderijen bestond. De ontginning Lindonk hoorde daarbij. Het gehucht Korteveen wijst op de ontginning van aangrenzend veen in het Lage. Dat veen stond na 1570 onder water en werd met klei bedekt.

Woensdrecht ging in 1250 over naar de heren van Kruiningen. Bij het dorp stond een kasteel of omgracht huis. Het iets jongere Hoogerheide gaat terug op een oud leengoed Hoge Heide, dat in 1353 aan Godevaart van Diltf toekwam. Meer oostwaarts ontstond nog het gehucht Nederheide met daaraan grenzend de Heiakkers.

Calfven bij Ossendrecht was aanvankelijk een afzonderlijk leengoed en bestond maar uit één huis met een lange strook grond tot in het Lage. Ook hier wijst de naam op veenontginning.

Ossendrecht werd in 1213 geschonken aan de heer van Breda en kwam later in handen van de familie Van Cats. Ook hier stond een kasteel of versterkt huis. Het oorspronkelijke Ossendrecht lag nabij de Aanwas maar verdronk in de stormvloed van 1552, waarna het dorp oostwaarts opnieuw werd opgebouwd.

Ten oosten van Ossendrecht lag nog het gehucht Oostheide, een jongere ontginning in de heide. In het uitgestrekte heidegebied werd in 1264 Huijbergen gesticht, doordat een stuk heide als leen aan Willem Bollaert werd gegeven, met het doel hier een dorp te bouwen. In 1277 ging het over naar de Wilhelmiëten die er in 1278 een klooster stichtten en verder werkten aan de ontginning van het 'woeste' gebied. Binnen de paraboolduin van het dorp stonden aanvankelijk veertien boerderijen, daarbuiten nog eens dertien.

Ook Putte is een gesticht dorp in een voorheen onbewoonde, met veen bedekte omgeving. Het werd in 1247 door Hendrik van Attenhoven ontgonnen. Het dorp met de kerk lag oorspronkelijk veel noordelijker, nabij de algemene begraafplaats, maar werd in de Tachtigjarige Oorlog verwoest en daarna zuidwaarts herbouwd.

Het huidige Scheldelandschap van het Lage tussen de Schelderivier en de steilrand werd in de 17de eeuw de Watercant genoemd en bestond waarschijnlijk in de 13de eeuw al uit kleine polders, waarvan Witte Moer onder Ossendrecht de belangrijkste was. Het had een eigen schepenbank.

Bij Woensdrecht kwam de Schelde praktisch tegen de steilrand en hier zal een haventje geweest zijn. De veengronden waren er niet bedijkt.

Moeilijker te plaatsen is het dorp Agger dat aanvankelijk aan de westkant van de Schelde in de Grote Aggerpolder (nu Nieuw Hinkelenoord polder) lag, maar in 1288 verdronk. Later werd het als Nieuw-Agger op een andere plaats herbouwd.

De hele Schelderand werd in de loop van de 16de eeuw door stormvloed vernield. Vanaf de 17de eeuw werden er nieuwe polder bedijkt.

De dorpen Halsteren, Borgvliet, Woensdrecht en waarschijnlijk ook Ossendrecht lijken in de loop van de 13de eeuw van de voet van de wal naar de top van de steilrand verplaatst te zijn. In Borgvliet werd het veroorzaakt door een ander gebruik van de veenranden in het lage terrein langs de steilrand: eerst was dit als akkerland in gebruik (roggeteelt op de randen van het veen) maar door de opkomst van de turfwinning werd het veen zelf belangrijk als delfstof. Een zelfde patroon zou kunnen gelden voor de nederzettingen bij Woensdrecht en Ossendrecht, maar is nog niet aangetoond. In de huidige dorpen werden nog geen sporen van bewoning uit de 13de eeuw gevonden. Dit zou verklaard kunnen worden door een gebrek aan archeologische onderzoeken in die plaatsen, maar ook door de typische bouwtechnieken van de 13de eeuw. Het is een tijd waarin werd overgestapt van houtbouw met ingegraven palen, naar houtbouw of hout- en steenbouw op liggende balken, stiepen of poeren, die vrijwel geen sporen in de ondergrond achterlaten. In tegenstelling tot de steden, bleef deze bouwtechniek langer gehandhaafd en werd pas heel laat door volledige steenbouw vervangen. Een ander typisch verschijnsel voor het hele studiegebied is het ontbreken van bewoningssporen uit de 11de en 12de eeuw in de vorm van boerderijen en erven. Deze complexen zijn bekend uit Halsteren/Lepelstraat, Bergen op Zoom en Nispen, maar zijn tot op heden niet gevonden in de gemeente Woensdrecht. Zelfs losse vondsten uit deze periode ontbreken. Dit kan niet alleen verklaard worden door de geringe vruchtbaarheid van de streek (er waren ook betere gronden) maar moet ook het resultaat zijn van het geringe aantal opgravingen tot nu toe.

In Woensdrecht en Ossendrecht werden waarschijnlijk al vroeg in de 13de eeuw parochies gesticht; in Huijbergen in 1264. In Putte gebeurde dat rond 1300. De positie van de parochiekerken ten opzichte van de huidige dorpen is opmerkelijk. In Woensdrecht stond de kerk op het hoge zand maar het dorp lag/licht een stuk lager. Ook in Ossendrecht stond de kerk aanvankelijk geïsoleerd en op ruime afstand van het dorp. Het is de vraag of deze kerken eerst omringd werden door boerderijen, die zich later naar de lagere terreinen verplaatsten waardoor de dorpskern en de kerken uit elkaar getrokken werden, maar dit is nog nergens (ook niet buiten het studiegebied) aangetoond.

De economische bloeitijd van de streek ligt in de tweede helft van de 15de en het begin van de 16de eeuw. Het kwam toen geleidelijk in het bezit van de heer, later Markies, van Bergen op Zoom: Woensdrecht in 1492, Ossendrecht in 1503, maar Huijbergen pas in 1761 en Calfven in 1773. Putte was al eerder naar Bergen op Zoom overgegaan.

We kunnen aannemen dat de dorpen en gehuchten in die periode hun grootste omvang bereikten, al zijn er geen gedetailleerde kaarten die dat kunnen bevestigen. Wel zijn er tellingen van de 'huisaarden' waaruit de bevolkingsgroei in een bepaalde periode kan worden afgeleid.

De belangrijkste levensader voor het gebied zal toch de Schelde zijn geweest. In de 16de eeuw veranderde het noordelijke deel van de Schelde in een zeearm, waarna het zuidelijke stuk bij Woensdrecht en Ossendrecht verlandde ten gunste van de Westerschelde. Grote delen van de aangrenzende Bevelanden gingen definitief verloren. De daaropvolgende economische malaise, in combinatie met de Tachtigjarige Oorlog, waren voor het gebied desastreus. De kerk van Woensdrecht werd in 1583 door brand verwoest. Ossendrecht was na 1552 verplaatst en na de nieuwe inpolderingen in 1741 ontstond op de oude plaats de nederzetting Aanwas. Putte werd eveneens in de Tachtigjarige Oorlog verwoest en in 1593 veel zuidelijker herbouwd.

Dankzij de vele inmetingen van het gebied door de landmetersfamilie Adan, in opdracht van de markies, bestaat een gedetailleerd inzicht in de bebouwing en ontwikkeling van het studiegebied in de tweede helft van de 18de eeuw. De heide, venen en stuifduinen zijn dan nog overheersend. De dorpen zijn nog bescheiden in omvang. Hoogerheide ligt niet ter plaatse van de huidige Dorpsstraat, maar zuidelijker, aan de Ossendrechtseweg.

Ruim honderd jaar eerder tekenden Nicolaes Moyses de boerderijen in de nieuwe polder ten zuidwesten van Ossendrecht. Op de kaarten van Adan zijn er enkele verdwenen, maar ook nieuwe bijgekomen, waarvan sommige nog steeds bestaan. Dat geldt ook voor de fraaie krans van boerderijen aan de oostkant van de stuifzandgordel rond Huijbergen. Ze getuigen van het opnieuw in cultuur brengen van het uitgemoerde veengebied, zoals ook bij de Bergse Heide in Bergen op Zoom. Dat gebeurde vanuit de randen van het veen, hier in de kwelwaterzone aan de voet van de paraboolduinen. Voor het studiegebied zijn nog de resten van de Stelling West Noord-Brabant van belang. Deze werd opgericht in de Eerste Wereldoorlog, op de rand van de steilrand tussen Lindonk en de Belgische grens. Ze bestond uit een reeks schuilplaatsen en loopgraven. Aan de westzijde kon de Ossendrechtse polder onder water gezet worden. Ten noorden van Calfven waren twee betonnen schuilplaatsen met mitrailleurstellingen.

In de Tweede Wereldoorlog vond de Slag om Woensdrecht plaats, waarbij Woensdrecht en Hoogerheide grotendeels verwoest werden. Uit die tijd getuigen nog de betonnen bunkers rond Hoogerheide.

Uitwerking van de gegevens in een werkbaar model

Deze waardenkaart wijkt in grote mate af van de eerder gemaakte waardenkaart van IDDS. De kaart van IDDS was voornamelijk gebaseerd op de geomorfologische informatie en landschappelijke kenmerken, en veel minder op historische gegevens. In de kaart werd een groot deel van het dekzandlandschap (de zogenaamde dekzandwellingen) tussen de steilrand en de paraboolduinen aangemerkt als archeologisch kansrijk. Het gebruikte model van IDDS is het zogenaamde hybride model, waarbij informatie over landschap en bodem gekoppeld wordt aan reeds beschikbare gegevens van archeologisch onderzoek. Dit model heeft echter zijn tekortkomingen. In de eerste plaats houdt het onvoldoende rekening met de typische kenmerken van de bodem en de veranderingen die het landschap gedurende duizenden jaren onderging, zowel door de natuur als door de mens veroorzaakt. Het verdrogen van de steilrand, het afgraven van het veen en de invloed daarvan op de grondwatertrappen zijn daar voorbeelden van. Ook gaat het model teveel van de veronderstelling uit, dat de rijkelijk aanwezige heide het gevolg is van een degeneratie van een ooit vruchtbaarder en bosrijk landschap, dat door overbeakking en overbeweiding uitgeput raakte en onbruikbaar werd. De heide in dit gebied is echter grotendeels natuurlijke heide, ooit omringd door veenrijke zones. Dan is er nog de overal aanwezige klei in de ondergrond, die de hoogste delen van de steilrand bijzonder nat maken en minder geschikt voor agrarisch gebruik.

In de tweede plaats is onvoldoende rekening gehouden met de historie van het gebied. De zone langs de Schelde werd in het verre verleden intensief bewoond (en later ook voor de moeraning gebruikt), maar had regelmatig te maken met overstromingen (al in de 12de eeuw), waarvan de grote stormvloed van de 16de eeuw de bekendste zijn. In de 17de en 18de eeuw volgden de herbedijkingen en werd het land opnieuw in cultuur gebracht. In principe zijn hier vindplaatsen uit alle perioden te verwachten. Bij Woensdrecht en Ossendrecht zijn havenstructuren aanwezig geweest.

De bestudering van de Adankaarten kan leiden tot een beter begrip van de geleidelijke cultivering van het landschap. We zien hoe de dorpen en gehuchten groeien en hoe het heidelandschap langzaam werd ontgonnen. Het gevaar is hier uiteraard dat de situatie van de 18de eeuw wezenlijk verschilde van die in de welvarende 15de eeuw en dat extrapolaties van de Adankaarten om de algemene ontwikkeling van het gebied te schetsen, foutief kunnen zijn. Toch menen we, dat de technische mogelijkheden om het landschap in cultuur te brengen, in de 18de eeuw niet erg verschilde van de 14de of 15de eeuw. Dat betekent dat de kans groot is dat het Hoogerheide van de 14de eeuw op dezelfde plaats lag als het Hoogerheide van de 18de eeuw. Ook mogen we er van uit gaan, dat de uitleg van het dorp Huijbergen in de 18de eeuw niet wezenlijk verschilde van die in de 15de eeuw, omdat men steeds beperkt was tot de vruchtbare randen van het veen. Alleen bij Putte en Ossendrecht is echt sprake van verplaatsing van het dorp na eerdere verwoestingen.

Tenslotte is er de zogenaamde inductieve component aan het hybride model van IDDS, namelijk de informatie uit archeologisch onderzoek. Deze informatie was in 2011 uiterst beperkt, door een gebrek aan onderzoek, met name uit de wat grotere opgravingen. Nu, zes jaar later, is die situatie iets verbeterd. Er hebben enkele onderzoeken plaatsgevonden zoals de inventarisatie voor de rondweg Hoogerheide, de onderzoeken op de Vliegbasis Woensdrecht, het proefsleuvenonderzoek aan de Verlengde Duinstraat bij Hoogerheide en het inventariserende onderzoek bij Jagersrust ten oosten van Ossendrecht, die alle vier bevestigden dat de zone van dekzandwellingen tussen de steilrand en de paraboolduinen een lage verwachting voor archeologische sporen van Neolithicum tot Late Middeleeuwen heeft. Ook de onderzoeken boven op de steilrand, zoals aan de Raadhuisstraat te Hoogerheide, schetsen een beeld van een zeer natte omgeving waar alleen sporen uit de Nieuwe Tijd

aanwezig zijn.

Het ontbreken van sporen lijkt vooralsnog de beperkingen van het landschappelijke gebruik door de eeuwen heen te bevestigen. Helaas zijn er vrijwel geen onderzoeken uitgevoerd in de lage polderzone ten westen van de steilrand, die het omgekeerde kunnen aantonen. Grote delen van dit gebied zijn overigens landschappelijk beschermd tegen bebouwing.

De nieuwe kaart

De waardenkaart is opgebouwd uit vier verwachtingszones:

- Gebieden met een hoge archeologische verwachting (rood)
- Gebieden met een middelhoge archeologische verwachting (geel)
- Gebieden met een lage archeologische verwachting (ongekleurd)
- Gebieden die vergraven zijn of eerder archeologisch onderzocht werden (ongekleurd)

De gebieden met een hoge verwachting

1) De steilrand

Dit vormt in feite een langgerekt gebied van Lindonk bij Mattemburg tot de grens met België onder Ossendrecht. Van bijzonder belang is de onderste rand van de helling, op de overgang naar de polders. Ten noorden van de Rijzende Weg te Woensdrecht ligt de vindplaats uit de Vroege Middeleeuwen. Ook te Ossendrecht-Aanwas zijn aanwijzingen voor een dergelijke nederzetting.

De hoge verwachting is oostwaarts doorgetrokken op de hoge rand en beslaat tevens de dorpen Woensdrecht, Hoogerheide, Ossendrechtseweg (het oorspronkelijke Hoogerheide), Calfven en Ossendrecht.

De oostelijke grens van deze zone wordt bepaald door zowel de geomorfologische vormeenheden (de steilrand en de oude beekdalen) als de historische gegevens (de rand van de cultuurgronden op de Adankaarten).

In het hele gebied geldt een hoge trefkans op sporen uit de Romeinse tijd tot en met de Nieuwe Tijd en in mindere mate van het Neolithicum tot de IJzertijd.

2) Zuidgeest

Ten noorden van Mattemburg bevindt zich het dal van de Blaffert en ten noorden daarvan liggen oude cultuurgronden die deel uitmaakten van Zuidgeest. Hier is de enige vindplaats uit de Bronstijd bekend (Vossenweg).

Hier geldt een hoge trefkans voor sporen uit het Neolithicum tot de Late Middeleeuwen.

3) Dorpskern Huijbergen

Hier is de historische kern van Huijbergen aangeduid zoals deze op de Adankaarten voorkomt. Deze zone beslaat tevens de historische boerderijen binnen de kern.

Hier geldt een hoge trefkans voor sporen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd.

4) Oud-Putte

Dit is de locatie van het oorspronkelijke dorp van Putte, voor de verplaatsing in de 17de eeuw.

Hier geldt een hoge trefkans voor sporen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd, en in mindere mate voor sporen uit de Steentijd.

5) De Schelde

De verlande Schelde of Agger is aangeduid op basis van historische reconstructies. Hier geldt een hoge verwachting voor sporen uit de Romeinse tijd tot de Late Middeleeuwen, bestaande uit gezonken scheepsresten, kadewerken, beschoeiingen en delen van havenwerken.

6) Historische boerderijlocaties ten oosten van Huijbergen

Hier bevinden zich in het ontgonnen veenlandschap 17 boerderijlocaties waarvan er 12 nog steeds agrarische bedrijven zijn. Zij kunnen dateren uit de 13de tot en met de 18de eeuw.

Op deze erven geldt een hoge trefkans op het aantreffen van sporen van oudere bouwfases van de boerderijen: funderingen van huizen, stallen, sloten en andere structuren. Deels liggen ze onder de bestaande bebouwing, maar er kunnen ook sporen op open plekken liggen. Conform de andere waardenkaarten in de regio zijn de plaatsen van de historische boerderijen aangeduid met een cirkel van ongeveer 50 meter doorsnede (zie toelichting).

7) Historische boerderijlocaties in het Lage

Het betreft de locaties van 15 historische boerderijen in de polder van Ossendrecht, waar van er nog 7 als zodanig bestaan, alsmede 2 nog bestaande boerderijen ten westen van de oude Schelde (nu Hinkelenoordpolder). Hun plaats is bekend van kaarten uit de 17de en 18de eeuw.

Op deze erven geldt een hoge trefkans op het aantreffen van sporen van oudere bouwfases van de boerderijen: funderingen van huizen, stallen, sloten en andere structuren. Deels liggen ze onder de bestaande bebouwing, maar er kunnen ook sporen op open plekken liggen. Conform de andere waardenkaarten in de regio zijn de plaatsen van de historische boerderijen aangeduid met een cirkel van ongeveer 50 meter doorsnede (zie toelichting).

8) Agger

Aan de Van der Duijnsolderweg bevindt zich de vermoedelijke locatie van het verdwenen dorp Agger. Deze locatie is met een cirkel aangeduid, aangezien de plek is bepaald op basis van onnauwkeurige kaarten uit de 17de eeuw.

Hier is grote kans op het aantreffen van resten uit de Late Middeleeuwen.

De gebieden met een middelhoge verwachting

1) Het Lage

Dit is de zone van de holocene kleipolders ten westen van de steilrand. Over het algemeen was de polderzone bewoond sinds de bedijkingen langs de Schelde. In het gebied komen ook dekzandruggen voor, die een hogere trefkans hebben. De Schelde heeft overigens in het studiegebied geen oeverwallen gevormd.

In het hele gebied is een middelhoge trefkans op sporen van bewoning uit de Vroege Middeleeuwen tot de Nieuwe Tijd, met de nadruk op verdwenen boerderijen.

2) Korteven

Dit zijn de ontginningen bij Korteven zoals op de Adankaarten afgebeeld.

Er is een middelhoge trefkans op sporen van bewoning uit de Late Middeleeuwen tot de Nieuwe Tijd, mogelijk ook oudere sporen.

3) Ten oosten van Woensdrecht en Hoogerheide

Dit zijn de ontginningen bij de Steenstraat, Nonnenbos en Nederheide, zoals afgebeeld bij Adan. De contouren worden gevormd door de geomorfologische vormeenheden in combinatie met de grenzen van de ontginningen in de 18de eeuw.

Er is een middelhoge trefkans op sporen van bewoning uit de Late Middeleeuwen tot de Nieuwe Tijd, mogelijk ook oudere sporen.

4) Rond Ossendrecht

Dit zijn de historische ontginningen ten oosten van Ossendrecht, zoals Brembrood, de Molen, de Oosthei, de Laagstraat. De ouderdom van deze ontginningen is niet bekend. De contouren worden gevormd door de geomorfologische vormeenheden in combinatie met de grenzen van de ontginningen.

Er is een middelhoge trefkans op sporen van bewoning uit de Late Middeleeuwen tot de Nieuwe Tijd, mogelijk ook oudere sporen.

5) Rond Putte

Dit zijn de historische ontginningen rond de oudere kern van Putte, zoals zij op de Adankaarten vermeld staan. De langgerekte en rechthoekige percelen wijzen op een relatief jonge vorming, mogelijk na veenontginningen. Hier is sprake van iets gunstiger omstandigheden voor landbouw, vanwege de ligging aan de rand van zand-veen.

Er is een middelhoge trefkans op sporen van bewoning uit de Late Middeleeuwen tot de Nieuwe Tijd.

Op de randen van het voormalige veen is kans op het aantreffen van sporen uit de Steentijd (zoals bij de Leuvense beek).

Veder zijn er nog enkele locaties van historische bebouwing aangewezen, die deel uitmaakten van het Moretusbos en van siertuinen aan de oostkant van Putte.

De gebieden met een lage verwachting

De beboste gordel van paraboolduinen in het studiegebied is aangeduid met een lage verwachting. Over het algemeen bestaat de bodem uit jong stuifzand. Er is echter een uitzondering: ten zuiden van de Grote Meer is een vindplaats uit het Mesolithicum bekend. Deze ligt, net als een soortgelijke vindplaats in de Borgvlietse Duinen, op ouder stuifzand. Het is overigens de enige vormeenheid op de geomorfologische kaart die in dit gebied voorkomt. Op basis van de huidige gegevens is het onmogelijk om de aanwezigheid van meer van zulke vindplaatsen (onder het jonge dekzand) te voorspellen. Het gebied is als natuurgebied beschermd tegen graafwerkzaamheden.

In afwijking van de eerdere kaart door IDDS is ook de grote gordel van dekzandwelingen ten westen van de paraboolduinen met een lage verwachting aangeduid. Dit wordt bevestigd door eerder onderzoek op de vliegbasis Woensdrecht, bij de oostelijke rondweg om Hoogerheide, door het proefsleuvenonderzoek aan de verlengde Duinstraat en bij het plan Jagersrust.

De reeds onderzochte gebiedsdelen en ontgronde terreinen

Voorbeelden hiervan zijn delen van de Vliegbasis Woensdrecht, De Groeve Boudewijn bij Ossendrecht en talloze werkelijk uitgevoerde ontgroningen.

De archeologische waardenkaart behoeft uiteraard periodieke actualisatie om uitgevoerd onderzoek en vrijgegeven terreinen op de kaart te verwerken.

Planregels

De bescherming van archeologisch waardevolle gebieden wordt in overeenstemming met de Monumentenwet 1988 geregeld via het bestemmingsplan. Het juridisch-planologisch kader bestaat uit een plankaart met hierop de aanduidingen en begrenzingen van de Archeologisch verwachtingsgebieden en uit planregels (aanlegvergunningstelsel). Middels contouren wordt op gebieden een dubbelbestemming archeologie gelegd.

Het doel van het juridisch-planologisch kader in het bestemmingsplan is om het gemeentebestuur in staat te stellen passende maatregelen te laten treffen voor het behoud van belangrijke archeologische waarden door conform artikel 39, derde lid van de Monumentenwet 1988, de aanvrager van een bouw- of aanlegvergunning indien nodig te verplichten tot:

- 1) Technische aanpassingen zodat archeologische waarden in de bodem kunnen worden behouden;
- 2) Het uitvoeren van archeologisch (voor-)onderzoek c.q. opgravingen;
- 3) De activiteit die tot bodemverstoring leidt, te laten begeleiden door een deskundige op het terrein van de archeologische monumentenzorg.

Gebieden met een hoge archeologische verwachting

Voor deze gebieden met een hoge archeologische verwachting geldt dat op basis van geologische en bodemkundige opbouw, historische informatie, en archeologische gegevens, een hoge kans bestaat op het aantreffen van archeologische vondsten of sporen. Om het archeologisch bodemarchief van deze gebieden gedegen te beheren is vanaf een bodemverstoring met een minimum oppervlakte van 50 m² én een diepte van 50 cm een archeologisch onderzoek vereist.

Een uitzondering hierop vormt het oude stroomdal van de Schelde. In dit gebied bestaat weliswaar een hoge archeologische trefkans, maar de archeologische resten bevinden zich op grotere diepte en zijn meer verspreid. Om het archeologisch bodemarchief van dit gebied gedegen te beheren is vanaf een bodemverstoring met een minimum oppervlakte van 100 m² én een diepte van 150 cm een archeologisch onderzoek vereist.

Gebieden met een middelhoge archeologische verwachting

Voor deze gebieden geldt dat op basis van geologische en bodemkundige opbouw, historische informatie, en archeologische gegevens, een middelhoge kans bestaat op het aantreffen van archeologische vondsten of sporen. Vanwege dit aspect is het gerechtvaardigd om voor de gebieden met een middelhoge archeologische verwachting een ruimere norm te hanteren dan voor de gebieden met een hoge archeologische verwachting. Immers de archeologische potentie van deze gebieden staat niet vast en bovendien is de kans dat bij een kleinschalige bodemingreep een archeologische waarde wordt verstoord, gezien de verwachte geringere dichtheid van archeologische waarden, kleiner. Om het archeologisch bodemarchief van deze gebieden gedegen te beheren is vanaf een bodemverstoring met een minimum oppervlakte van 100 m² én een diepte van 50 cm een archeologisch onderzoek vereist.

Gebieden met een lage archeologische verwachting

Het gaat hierbij om gebieden waar op archeologische en landschappelijke gronden de kans op het aantreffen van behoudenswaardige archeologische vondsten of sporen klein wordt geacht. Deze gebieden zijn vrijgesteld van archeologisch onderzoek.

Gebieden waar geen archeologische verwachting meer voor geldt

Het gaat hierbij om gebieden waar de bodem zodanig verstoord is, dat eventuele archeologische resten als verloren beschouwd mogen worden.

Deze gebieden zijn vrijgesteld van archeologisch onderzoek.

Toelichting op de planregels

De historische boerderijlocaties op het Hoge

De historische boerderijlocaties zijn belangrijk voor onze kennis over de ontginning van het gebied, vooral in de periode na de veenwinning. Over het algemeen was dit landschap na het uitgraven van de turf zeer nat en weinig geschikt voor landbouw. Het eerst werden de randen van de voormalige venen opnieuw in cultuur gebracht. Dit verschijnsel is zichtbaar in de Bergse Heide bij Bergen op Zoom en waarschijnlijk ook in de donk-gebieden rond Roosendaal. In het studiegebied zijn de boerderijen ten oosten van de dorpskern van Huijbergen van belang.

De plaats van de oude boerderijen is redelijk nauwkeurig aan te wijzen dankzij de Adankaarten uit de 18de eeuw. Vaak zijn de historische locaties tot op de dag van vandaag in gebruik gebleven en is de plaats van de boerderij (het woongedeelte) nog dezelfde als eeuwen geleden. Soms kan door vergelijking met de Adankaarten worden geconcludeerd dat de gebouwen verplaatst werden.

De normale agrarische bedrijfsvoering (ploegen, zaaien, bemesten) zal geen hinder ondervinden van de archeologische aanwijzing. Het gaat immers om het bewerken van de bovenste laag van de bodem, dat al eeuwen lang heeft plaatsgevonden.

In principe zijn deze locaties aangeduid door middel van een cirkel met een radius van 50 meter.

Onderzoek kan aan de orde zijn bij het afbreken van oude schuren en het bouwen van nieuwe. Of in een zeldzaam geval het compleet herbouwen van de boerderij. In de ondergrond kunnen de funderingen van eeuwenoude gebouwen bewaard zijn gebleven en deze geven veel informatie over de ouderdom van de plaats.

In veel gevallen kan het onderzoek beperkt blijven tot het doen van waarnemingen tijdens het bouwrijp maken voor de nieuwbouw. Dit is mede afhankelijk van de bodemingreep en het oppervlak van het plan. Wanneer bij de bouw van agrarische loodsen alleen sleuven worden gegraven voor de dragende (wand)delen, en de vloer op een bestaand zandbed wordt gelegd, zal het onderzoek achterwege kunnen blijven (indien de sleuven in totaal minder dan 50 m² beslaan) of plaats vinden in de vorm van een eenvoudige archeologische begeleiding.

Bij ophogen is uiteraard geen sprake van aantasting van de ondergrond. Dit alleen substantieel aan de orde wanneer het totale oppervlak van de nieuw te bouwen loodsen ontgraven wordt.

In bijlage 1 zijn de historische agrarische bouwvlakken 'Bij Huijbergen' genoemd.

De historische boerderijlocaties op het Lage

Dit zijn de historische boerderijen in het polderland langs de steilrand. Vrijwel het hele gebied heeft al een middelhoge verwachting, voornamelijk gebaseerd op de historische en landschappelijke informatie. De historische boerderijen zijn daarin met grotere zekerheid aanwijsbaar dankzij de Adankaarten en oudere 17de-eeuwse bronnen. Daarom zijn zij opgewaardeerd tot een hoge archeologische verwachting. Wat de noodzaak voor archeologisch onderzoek betreft, geldt voor deze locaties hetzelfde als in het bovenstaande.

In bijlage 1 zijn de historische agrarische bouwvlakken 'Onder Ossendrecht' genoemd.

Onderzoeksspeerpunten

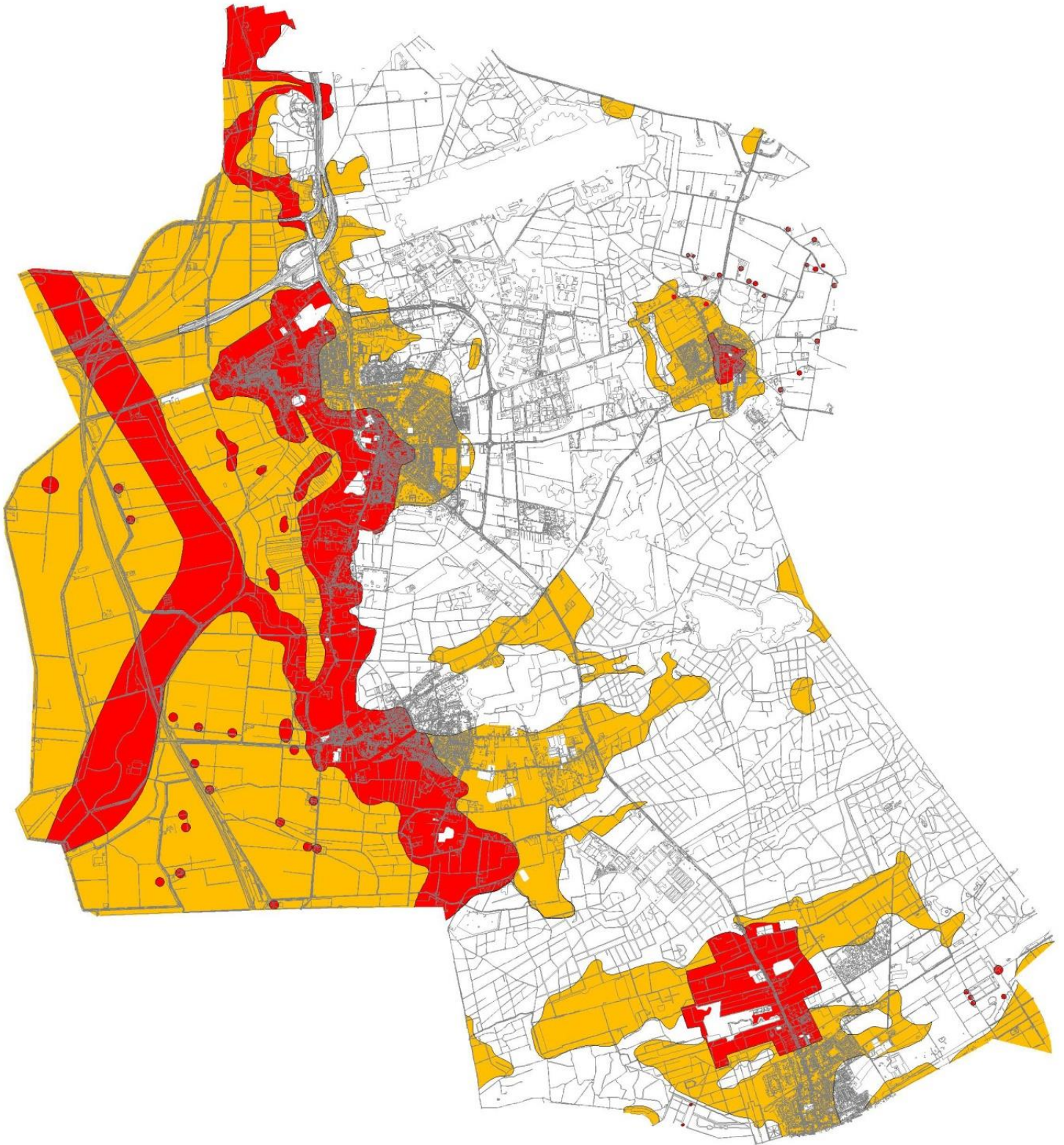
Bij het beoordelen van de noodzaak tot archeologisch onderzoek, alsook de intensiteit van het onderzoek, wordt uitgegaan van zogenaamde onderzoeksspeerpunten. Dat wil zeggen dat binnen het studiegebied aan sommige archeologische resten meer waarde wordt gehecht dan aan andere. Dit moet van geval tot geval beoordeeld worden, maar het is wel belangrijk om de algemene leidende onderzoeksthema's in het beleid te benoemen.

Als voorbeeld geldt een fictief onderzoek door middel van proefsleuven, waarbij zowel sporen worden gevonden van gebouwen uit de middeleeuwen, als sporen van bebouwing uit de 19de eeuw (greppels, sloten, etc.). Op dat moment heeft het onderzoek van de oudere sporen voorrang boven de jongere. Archeologische resten uit het jonge verleden zoals de late 19de en 20ste eeuw hebben een lage prioriteit omdat deze vaak al in de bouwvergunningen zijn vastgelegd.

In het studiegebied zijn dit de speerpunten:

- De Vroegmiddeleeuwse bewoning aan de voet van de steilrand in Woensdrecht en Ossendrecht (en eventueel op nog niet getraceerde andere plaatsen);
- Bewoning uit de Romeinse tijd langs de Schelde en aan de steilrand;
- Middeleeuwse bewoning in de vorm van boerderij-erven op de steilrand;
- De cultivatie van het verdwenen veenlandschap door de Laat-Middeleeuwse boerderij-erven;
- Onderzoek naar de dorpskernen en hun eventuele verplaatsing door de tijd.

Dit wil niet zeggen dat andere onderzoeksthema's niet belangrijk zouden zijn. Het geeft slechts aan op welke punten meer aandacht komt te liggen als er bij het onderzoek keuzes moeten worden gemaakt.

De waardenkaart archeologie. De gebieden met een hoge trefkans (waarde) zijn in rood aangeduid; de gebieden met een middelhoge trefkans (waarde) in geel. Gebieden met een lage trefkans en/of gebieden met een reeds verstoorde ondergrond zijn niet gekleurd.

Literatuurverwijzingen

Leenders, K.A.H.W., *Van Turnhoutervoorde tot Strienemonde. Ontginnings- en nederzettingsgeschiedenis van het noordwesten van het Maas-Schelde-Demergebied (400-1350)*, Zutphen 1996.

WWW.Westbrabantsarchief.nl Beeldbank: kaarten van de landmeters Adan

Storms, M., *Drie Generaties Adan: West-Brabantse Landmeters in de Achttiende en Negentiende Eeuw*, 't Goy-Houten 2008.

Ham, W.A. van, *Langs Schelde en Eendracht, Het polderlandschap vóór 1584*, in: Jaarboek "De Ghulden Roos" nr. 35, Roosendaal 1975.

Berendsen, H.J.A., 2004 (1996): *De vorming van het land, Inleiding in de geologie en de geomorfologie*, Assen.

Kluiving, S.J. / N. Brand/ G. J. Borger (red.) 2006: *De West-Brabantse Delta: een Verdrongen Landschap vormgegeven. Geoarchaeological and Bioarchaeological Studies volume 7*. 2006.

Renes, J. 1985. *West-Brabant. Een cultuurhistorisch landschapsonderzoek*. Waalre.

Stichting voor Bodemkartering / Rijks Geologische Dienst, 1981: *Geomorfologische kaart van Nederland, 1:50.000, 49 Bergen op Zoom*, Wageningen / Haarlem.

<http://users.bart.nl/~leenders/>

Delahaye, A., W.A.van Ham, R.Jacobs. *Woensdrecht en Hoogerheide. Kleine geschiedenis van een historische tweeling*. Woensdrecht, 1984.

Jansen, E.. *Dickmaels voor quaet. De polder van Ossendrecht 1651 - 1682*. Zpl (Ossendrecht), Zjr (2001).

Ham, W.A. van, *Macht en gezag in het Markiezaat. Een politiek-institutionele studie over stad en land van Bergen op Zoom (1477-1583)*. Hilversum 2000 (proefschrift KNU Nijmegen).

Bijlage 1 Adressen van agrarische bouwblokken met een archeologische waardering ‘hoog’

Onder Ossendrecht:

- Oud Hinkelenoordijk 5
- Oud Hinkelenoordijk7
- Oude Dijk 15
- Zuidpolderdijk 1
- Langeweg 20
- Langeweg 39
- Nieuwe Dijk 3

Bij Huijbergen:

- Overbergseweg 2
- Overbergseweg 6
- Dingemansstraatje 3
- Buurtweg 1
- Bredestraat 1a
- Bredestraat 3
- Bredestraat 7
- Schoeliebergseweg 6
- Hollandseweg 50
- Staartsestraat 45